

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 ลักษณะของสวนสาธารณะระดับชุมชน (Community Parks)

ลักษณะของสวนสาธารณะระดับนี้เป็นสวนที่อยู่ในบริเวณใกล้แหล่งชุมชน ใกล้บริเวณพักอาศัย โดยมีการให้บริการในลักษณะที่ต้องการให้เกิดการใช้จากกลุ่มผู้ใช้ได้โดยง่ายสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ได้ตลอดเวลาทั้งวัน มีช่วงการให้บริการตั้งแต่เช้าถึงค่ำ มีลักษณะการให้บริการเพื่อสามารถตอบสนองต่อผู้ใช้ได้ทุกเพศทุกวัย ทั้งนี้โดยสอดคล้องกับข้อสรุปของ นิลกุล คล่องเวสสะ (2543: 13) ที่กล่าวว่าลักษณะเด่นของสวนสาธารณะชุมชน เป็นสวนที่มีความสะดวกต่อการใช้สอยของคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้มาใช้สวนส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีเวลาร่างมาก ดังนั้นผู้ใช้สวนส่วนใหญ่จึงมักเป็น เด็ก วัยรุ่น และแม่บ้าน ลักษณะของสวนเนื่องจากต้องตอบสนองต่อการใช้ของคนเป็นจำนวนมากและหลากหลายกลุ่มผู้ใช้ จึงต้องมีการพิจารณาให้ความสำคัญอย่างมากกับการจัดแบ่งพื้นที่ และการคำนึงถึงจิตวิทยาการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันมากเป็นพิเศษ โดยต้องระวังถึงผลจากการขัดแย้งในกลุ่มผู้ใช้ ซึ่งเกิดจากการครอบครองการใช้พื้นที่โดยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ รวมถึงต้องพิจารณาถึงเรื่องรูปแบบและส่วนประกอบกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น ซึ่งมีผลมาจากความต้องการของกลุ่มผู้ใช้เดิมที่มาใช้พื้นที่เป็นประจำ และลักษณะของแต่ละชุมชนในบริเวณพื้นที่สวนนั้น

ทั้งนี้สวนสาธารณะระดับชุมชนถือเป็นสวนสาธารณะที่มีขนาดพื้นที่ระดับปานกลาง และมีขอบเขตการให้บริการแก่ผู้ใช้ในบริเวณไม่ห่างไกลจากพื้นที่ที่ตั้งสวนมากนัก ทั้งนี้ได้มีการตั้งเกณฑ์การแบ่งระดับสวนสาธารณะออกเป็นระดับต่างๆ กันดังนี้ (กรุงเทพมหานคร, สำนักผังเมือง, 2540: 11-14)

ระดับที่ 1 สวนใกล้บ้าน เป็นสวนขนาดเล็กซึ่งรวมถึง ที่เด็กเล่น (Tot Lots) หรือสวนหย่อมขนาดเล็ก (Pocket Parks) โดยมีลักษณะเป็นพื้นที่ว่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ธรรมชาติ และพื้นที่ติดตั้งอุปกรณ์เครื่องเล่น การกระจายตัวของสวนในระดับนี้ควรอยู่ในระยะเดินเท้าได้ (Walking Distance) อยู่ในระยะทางเดิน 5-10 นาที มีการเข้าถึงโดยสะดวกไม่ควรต้องข้ามถนน

ระดับที่ 2 สวนในละแวกบ้าน (Neighborhood Parks) สวนประเภทนี้มีขนาด 10-25 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าสวนระดับ 1 มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มผู้มาใช้ที่มีมากขึ้น เริ่มมีการแบ่งพื้นที่สำหรับกิจกรรมบางอย่าง ระยะทางการเดินไม่เกิน 500 ม.จากหน่วยพักอาศัย

ระดับที่ 3 สวนระดับชุมชน (Community Parks) มีเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าสวนระดับที่ 1 และ 2 มีที่เล่นกีฬาและที่พักผ่อนเพลิดเพลินกับสิ่งสวยงาม ให้บริการกับผู้ใช้ทุกเพศทุกวัย มีขอบเขตการให้บริการกว้างกว่าคือ เกินกว่าระยะเดินเท้าประมาณ 1-2 กิโลเมตร

ระดับที่ 4 สวนระดับเขตหรือย่าน (District Parks) สวนระดับนี้จะมีขนาดของสวนสัมพันธ์กับสิ่งอำนวยความสะดวกของสวน จะมีขนาดมากกว่า 100 ไร่ มีบริเวณปิกนิก ที่จอดรถ ลานเอนกประสงค์และลักษณะพิเศษอื่นๆ เช่น ลานดอกไม้ บึงตกปลา ลำธาร รัศมีการให้บริการ 2-5 กิโลเมตร

ระดับที่ 5 สวนระดับเมือง (City Parks) สวนระดับนี้มีเนื้อที่ตั้งแต่ 500-1500 ไร่ กิจกรรมเน้นไปทาง Active Recreation เน้นกิจกรรมที่สนุกสนานตื่นเต้น มีลานกว้างสำหรับการจัดงานประเพณี ผู้ใช้บริการจะเดินทางมาจากทั่วทุกแห่งของเมือง รัศมีการให้บริการ 5-10 กิโลเมตร

ระดับที่ 6 สวนระดับภาค (Regional Parks) สวนระดับนี้เป็นระดับสูงสุดของสวนสาธารณะ มีพื้นที่หลายพันไร่ขึ้นไป จะมีลักษณะพิเศษเช่น บึงน้ำ แ่งน้ำ แม่น้ำ ต้นไม้ ป่าเขา สวนนี้ให้บริการประชากรทั้งหมดในเขตเมืองและพื้นที่ใกล้เคียงเขตอิทธิพลเมือง

ดังนั้นลักษณะของสวนสาธารณะชุมชนควรมีลักษณะเป็นพื้นที่เอนกประสงค์มีขนาดปานกลาง ที่สามารถตอบสนองต่อกิจกรรมที่หลากหลาย และความต้องการของกลุ่มผู้ใช้ที่ต่างกันชุมชน และในละแวกใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี

2.1.2 ทฤษฎีทางพฤติกรรมของกลุ่มคนในที่สาธารณะ

เป็นทฤษฎีว่าด้วยมนุษย์กับการใช้งานในเชิงจิตวิทยา ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาเมื่อมีการศึกษาถึงสภาพพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของมนุษย์(วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2526: 194) ทั้งนี้ประกอบด้วย

1. พื้นที่เฉพาะตัว (Personal Space) เป็นเสมือนอาณาเขตของแต่ละบุคคลโดยไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยสายตาแต่รับรู้ได้จากการแสดงออกเมื่อมีบุคคลอื่นรุกล้ำเข้ามา เช่นในกรณีของคนๆ หนึ่งนั่งอยู่ที่ม้ายาวถ้ามีบุคคลอื่นเข้ามานั่งร่วมม้านั่งเดียวกัน โดยมีระยะห่างที่พอเหมาะผู้นั่งอยู่เดิมจะยังคงทำกิจกรรมต่างๆตามปกติ แต่ถ้าเข้าใกล้จนเกินไปจะเกิดปฏิกิริยาตอบสนองต่างๆเกิดขึ้น นั่นหมายถึงการได้รุกล้ำเข้าไปสู่พื้นที่เฉพาะตัวของบุคคลนั้นๆ พื้นที่เฉพาะตัวดังกล่าวจะมีขนาดไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับ

1.1 ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคย ถ้ามีความคุ้นเคยกันพื้นที่เฉพาะตัวหรือขอบนั้นจะมีขนาดเล็ก ต่างคนต่างจะรู้สึกสบาย แต่ถ้าเป็นคนไม่คุ้นเคยขอบจะมีขนาดใหญ่กว่า

1.2 บุคลิกภาพ ถ้าบุคลิกภาพของอีกฝ่ายหนึ่งดูไม่น่าไว้วางใจหรือดูมีอำนาจมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง จะทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง โดยขอบเขตของพื้นที่เฉพาะตัวจะใหญ่ขึ้น

1.3 สถานการณ์ ถ้าอยู่ในสถานการณ์ที่ทั้ง 2 ฝ่ายมีจุดสนใจร่วมกันอยู่ในสิ่งอื่นใด จะทำให้ขอบเขตของพื้นที่เฉพาะตัวนั้นลดลงชั่วคราว

ผู้มาใช้สวนสาธารณะแต่ละคน จึงต้องการขอบเขตของพื้นที่เฉพาะตัวแตกต่างกันออกเหนือจากพื้นที่ใช้ในการทำกิจกรรมแต่ละประเภทโดยผู้ออกแบบควรจัดระยะให้มีความเหมาะสม เช่น ที่นั่ง, เก้าอี้, เครื่องเล่น เพื่อให้เกิดการผ่อนคลายความรู้สึกเป็นส่วนตัว

2. การมีอาณาเขตครอบครอง (Territoriality) หมายถึงพื้นที่ที่ถูกครอบครองโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในกรณีนี้คือ กลุ่มคนที่ใช้บริเวณใดบริเวณหนึ่งในสวนเป็นประจำ จนทำให้ผู้อื่นรู้สึกวาทันนั้นๆเป็นของคนกลุ่มนั้นสำหรับทำกิจกรรมนั้นๆ โดยผู้วางผังจะคาดการณ์การจับจองพื้นที่ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งพื้นที่นี้ควรมีสิ่งที่กำหนดขอบเขตแน่ชัด เพื่อให้แต่ละกลุ่มรับรู้และรู้สึกได้ดี โดยใช้ทางเดิน กลุ่มของต้นไม้ การเปลี่ยนระดับพื้น การเปลี่ยนวัสดุ ลวดลายพื้น เพื่อความสบายใจของการใช้พื้นที่ร่วมกัน

3. ความเป็นส่วนตัว (Privacy) สามารถแบ่งได้เป็นหลายระดับ โดยผู้ใช้แต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มก็อาจต้องการความเป็นส่วนตัวแตกต่างกันไป ระดับความเป็นส่วนตัวจำแนกออกเป็น 4 ระดับคือ

3.1 ภาวะนิรนาม (Anonymity) คือความรู้สึกเป็นส่วนตัวในกลุ่มคนหลายๆ โดยรู้สึก
ว่าไม่มีใครสังเกตเห็นหรือสนใจในตัวเขาทำให้มีอิสระและรู้สึกถึงความเป็นตัวของตัวเองเต็มที่

3.2 ภาวะสำรอง (Reserve) คือความรู้สึกเป็นส่วนตัวขณะอยู่ในที่ที่มีคนหลายๆ แต่
ไม่ให้ความสำคัญหรือสนใจกับบุคคลรอบข้าง เช่นนั่งหลับตา อ่านหนังสือ เล่นกับเด็ก นั่งหันหลังให้
กลุ่มคน

3.3 ภาวะอยู่ในกลุ่ม (Intimacy) คือความรู้สึกเป็นส่วนตัวในกลุ่มคนที่ใกล้ชิด โดยรู้สึก
ว่าคนกลุ่มอื่นๆ ไม่ได้สังเกตเห็นหรือไม่ได้สนใจคล้ายกับกลุ่มของเขาอยู่ลำพัง

3.4 ภาวะสันโดษ (Solitude) ได้แก่การอยู่ลำพังอย่างแท้จริง เช่น อยู่ในห้องส่วนตัว
การเข้าฌาน การตกปลาในธรรมชาติ หรืออื่นๆ

ความเป็นส่วนตัวจะเกิดขึ้นเมื่อไม่มีการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ หรือกลุ่มอื่นๆ ไม่มีการทักทาย
หรือให้ความสำคัญว่าตัวอยู่ตรงนั้น

4. ความต้องการของผู้ใช้ในด้านบรรยากาศ ผู้ใช้ส่วนมีความต้องการในเรื่องบรรยากาศภายใน
ในสวนซึ่งควรจะเหมาะสมกับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น เช่น เล่นกีฬา ต้องการความโปร่ง โล่ง การนั่งพัก
ผ่อน ต้องการความเป็นส่วนตัว ไม่มีลมพัดแรงเกินไป แดดจ้า ปราศจากฝุ่นควัน กลิ่นเหม็น และภาพ
ที่ไม่น่าดู เช่น กองขยะ ความสกปรก บางครั้งผู้มาใช้สวนมีความต้องการมองเห็นผู้อื่นเคลื่อนไหว
และพอใจที่จะให้ผู้อื่นมองเห็น คือมาเพื่อจะเห็นและเพื่อถูกเห็น (Rutledge and Molnar, 1985:
102) โดยมีระยะเพื่อการมองเห็นโดยเป็นเพียงผู้ดูไม่เป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์

5. สวนสาธารณะกับความรู้สึกปลอดภัยแก่ผู้ใช้ จำแนกเป็นความปลอดภัยด้านร่างกายและ
ความปลอดภัยจากอาชญากรรม โดยการจัดให้เกิดความปลอดภัยด้านร่างกาย เช่น โครงสร้างที่มั่นคง
ได้รับการบำรุงรักษาซ่อมแซมอยู่เสมอ การเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมกับอากาศ หากมีความจำเป็น
ต้องมีบริเวณที่อยู่ลึกเข้าไปจากทางสัญจรที่มีผู้ใช้สม่ำเสมอ ควรจัดให้มีกิจกรรมที่ดึงคนเข้าสู่บริเวณ
นั้นๆ เช่น จัดซุ้มขายเครื่องดื่มทั้งควรทำให้เข้าถึงได้ง่ายและเปิดโล่งเพื่อความปลอดภัย

6. ความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของ การสร้างความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของจะเกิดขึ้นได้โดย

6.1 การใช้เป็นประจำ

6.2 การมีส่วนร่วมในการออกแบบหรือการสร้าง

6.3 การใช้รูปแบบที่เป็นไปตามธรรมเนียม หรือลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนที่ใช้สวน เช่นการมีเครื่องหมายเฉพาะของชุมชนติดอยู่ในรูปที่ไม่เหมือนใคร

7. ความรู้สึกในด้านความสวยงาม ซึ่งต้องประกอบด้วย การจัดองค์ประกอบต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเหมาะสมในด้านของสัดส่วนเหมาะแก่การใช้งาน สภาพของสวนโดยรวมมีความสะอาดเรียบร้อย มีการดูแลที่ดี

2.1.3 ลักษณะและหน้าที่ของสวนสาธารณะที่ดี

จากลักษณะการวางแผนจัดการพื้นที่เพื่อนันทนาการในชุมชนหนึ่งๆนั้นควรต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้จริงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะได้จากการวิเคราะห์ลักษณะของกลุ่มผู้ใช้ โดยต้องให้ความสำคัญในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างในเรื่องของ การใช้สอย สุนทรียภาพ และการลงทุนด้วย ซึ่งทั้งนี้หากต้องพิจารณาพื้นที่สาธารณะดังกล่าวอย่างกรณีของสวนสาธารณะ จะพบว่าลักษณะและหน้าที่ที่ดีของสวนควรจะต้องสามารถตอบสนองในเรื่องต่างๆได้อย่างเหมาะสม ซึ่งRutledge (1986: 15-33) ศึกษาไว้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ควรจะมีความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมซึ่งกันและกันเช่นพื้นที่พักผ่อนกับพื้นที่ออกกำลังกาย ซึ่งตรงกับข้อพิจารณาด้านการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมในสวนสาธารณะ ของนิลบล คล่องเวสละ (2543: 87) ซึ่งพบว่า การวางแผนแบ่งส่วนการใช้ที่ดิน (Zoning) และการสัญจร (Circulation) โดยการแบ่งส่วนการใช้ที่ดินที่ดีจะทำให้มีการกระจายกิจกรรมได้เหมาะสม ป้องกันการขัดแย้งระหว่างกิจกรรม สามารถใช้ศักยภาพของที่ดินได้เต็มที่และช่วยให้ผู้ใช้เข้าสู่แต่ละส่วนของโครงการได้ดี ขณะที่การวางระบบสัญจรที่ดีช่วยให้ผู้ใช้เข้าสู่กิจกรรมได้โดยสะดวก และไม่รู้สึกลับสนหลงทิศทางในขณะที่อยู่ในพื้นที่

2. ต้องมีปริมาณ หรือความพอเพียงของสวนใช้สอย หรืออุปกรณ์ที่พอเพียง เช่นควรมีการจัดเตรียมพื้นที่สนามกีฬา มีการจัดเตรียมเครื่องเล่น รวมถึงอุปกรณ์ต่างๆ ภายในสวนให้เกิดความพอเพียง โดยการพิจารณา ขนาด สัดส่วน และพอเพียงนั้น ต้องให้สอดคล้องเหมาะสมกับปริมาณคน และลักษณะของกิจกรรม (นิลบล คล่องเวสละ, 2543: 87) การใช้งานในสวนสาธารณะมีองค์ประกอบสำคัญคือ คน จำนวนคน ความต้องการของแต่ละกิจกรรม และ ลักษณะขนาดอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในกิจกรรม ซึ่งจะพบว่ากับกิจกรรมบางอย่างมีขนาดมาตรฐานเป็นเกณฑ์ให้ปฏิบัติ เช่น

ขนาดที่จืดจาง ขณะที่กิจกรรมบางอย่างมีมาตรฐานที่ไม่ใช่กฎเกณฑ์ เช่นขนาดเครื่องเล่นเด็ก และกิจกรรมบางอย่างไม่มีขนาดตายตัวแต่จะมีขนาดแนะนำที่เป็นผลจากการสังเกตและบันทึกไว้เป็นสถิติ ซึ่งเมื่อมีการนำไปใช้ต้องมีการปรับให้เหมาะกับสภาพการณ์นั้นๆ เช่น ระยะทางที่ผู้ใช้รู้สึกว่ายาวไกล ทั้งนี้ในการออกแบบพื้นที่ควรมีการใส่ใจและรอบคอบต่อการนำข้อมูลไปใช้ เพื่อให้ผลที่ได้มีความสมบูรณ์ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาภายหลัง ทั้งนี้มีสิ่งหนึ่งที่มักคาดไม่ถึงในโครงการสาธารณะคือขนาดกลุ่ม (Mass) ของผู้ใช้ ซึ่งจะทำให้บรรยากาศของพื้นที่ผิดไปจากที่คาดได้ตั้งนั้นจึงต้องไม่ลืมพิจารณาว่า กลุ่มคน ถือเป็นองค์ประกอบของงานภูมิสถาปัตยกรรมด้วย

3. การออกแบบต้องสามารถรองรับคนได้ทุกกลุ่ม ทั้งนี้หมายถึงทุกเพศ ทุกวัย หรือสถานภาพทั้งส่วนบุคคลและสังคม

4. คำเนิ่งถึงลักษณะความเป็นส่วนตัว (Privacy) ของผู้ที่เข้ามาพักผ่อนแบบผ่อนคลาย เพราะโดยหลักการโดยทั่วไปแล้ว ธรรมชาติของคนมักต้องการพื้นที่ส่วนบุคคล (Personal space) เพื่อใช้สำหรับพักผ่อน

5. ควรมีความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่จะใช้กับสภาพพื้นที่เดิม หรือสภาพพื้นที่ที่จะใช้ประโยชน์อื่นๆ นั้นหมายถึง การผสมผสาน หรือสอดคล้อง และคำนึงถึงสภาพพื้นที่เดิม

6. คำเนิ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างสวนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ ควรที่จะให้สวนเกิดความตัดขาดจากสภาพแวดล้อม หรือสภาพอาคารที่มีลักษณะร่วนวาย และสร้างความต่อเนื่องกับอาคารหรือสถานที่ที่มีคุณค่า เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี

7. การออกแบบต้องก่อให้เกิดความประทับใจ และความทรงจำที่ดีต่อสถานที่ภายในสวน คือให้ผู้ใช้เกิดความรู้สึกที่ดี หรือจดจำลักษณะหรือบรรยากาศที่เด่นชัดภายในสวนได้

8. คำเนิ่งถึงปัจจัยต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อการใช้สวน เช่น ลักษณะส่วนบุคคล สังคมของผู้ใช้ ความสวยงาม บรรยากาศภายในสวน ทิศนคติที่มีต่อสวนในด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความหนาแน่นของผู้ใช้สวนสาธารณะ ความรู้สึกปลอดภัยภายในสวน ซึ่งคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้ใช้ ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ และปลอดภัยจากบุคคลผู้ใช้พื้นที่ร่วม และคำนึงถึงสภาพอากาศและผลภาวะสภาพอากาศในพื้นที่ของสวนสาธารณะควรให้อยู่ในสภาวะน่าสบาย ซึ่งได้แก่เรื่องของแดด ลม และความชื้น สวนสาธารณะควรจัดพื้นที่ให้ประกอบ

ด้วยพื้นที่มืด (Shade) และพื้นที่สว่าง (Light) ให้เหมาะสม อย่างกรณีสวนที่รกรกรึ่มมากเกินไปก่อให้เกิดความอึดอัดต่อผู้ใช้ในช่วงเวลาเย็นถึงค่ำซึ่งขณะช่วงเวลาดังกล่าวผู้ใช้จะพอใจพื้นที่โล่งมากกว่า ทั้งนี้ต้องมีการพิจารณาให้รอบคอบเพื่อให้เกิดลักษณะที่เหมาะสม(นิลบล คล่องเวสสะ, 2543: 89)

9. พิจารณาการวางผังออกแบบพื้นที่ใช้สอยกับพฤติกรรม โดยต้องมีการจัดพื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ใช้งาน (Used Areas) โดยเน้นความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมของผู้ใช้กับการจัดรูปแบบของกิจกรรมภายในสวน ซึ่งคือการจัดการกับสภาพที่เกิดของกิจกรรม (Setting) (นิลบล คล่องเวสสะ, 2543: 88) ทั้งนี้งานภูมิสถาปัตยกรรมที่เป็นงานสาธารณะ จำเป็นต้องมีการวางแผนจัดสภาพที่เหมาะสมให้กับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น ต้องคาดเดาว่ากิจกรรมใดต้องการสภาพพื้นที่อย่างไร เช่น สภาพที่นั่งพักผ่อนควรมีร่มเงา ไม่อยู่ในสถานที่ที่เป็นเป้าสายตา โดยหากเป็นสวนสาธารณะที่มีการใช้แบบหนาแน่นปานกลางค่อนข้างสูงจำเป็นต้องมีการสร้างส่วนพื้นที่ย่อยๆ การสร้างห้องในงานภูมิสถาปัตยกรรมสาธารณะมักใช้การสร้างปริภูมิสวนต่างๆ ด้วยระนาบพื้น เช่น การเปลี่ยนระดับ การเปลี่ยนวัสดุพื้น ด้วยระนาบผนัง เช่น เนิน กระบะต้นไม้ ใช้อุปกรณ์ เช่น ที่นั่ง ชุดโต๊ะสนาม เป็นต้น ซึ่งการสังเกตและสนใจในลักษณะพฤติกรรมของผู้ใช้จะเป็นสิ่งช่วยให้เกิดความเหมาะสม

10. การกระจายตัวของพื้นที่ใช้สอย การออกแบบสวนควรจะวางผังให้พื้นที่ใช้สอยประเภทสนามกีฬา หรือพื้นที่ออกกำลังกายแยกออกมาเป็นสัดส่วน จากพื้นที่เพื่อการพักผ่อน เพื่อให้เหมาะสมต่อพฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่

2.2 เลกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 ลักษณะการใช้สวนสาธารณะโดยทั่วไป

มีการศึกษาหลายชิ้นที่กล่าวถึงลักษณะการมาใช้พื้นที่สวนของกลุ่มผู้ใช้ต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะทั่วไปของการใช้สวนสาธารณะซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ความต้องการของผู้ใช้สวนมีการศึกษาของ Marcus (1990: 69-91) พบว่าผู้มาใช้พื้นที่ในสวนส่วนใหญ่มีความต้องการเหมือนๆ กันใน 2 ลักษณะคือ

1. ความต้องการการสัมผัสสภาพที่เกิดของธรรมชาติ (Need for Natural Setting) คือ ต้องการได้เข้ามาใกล้ชิด ชื่นชมกับความเป็นธรรมชาติ เพื่อการพักผ่อน ผ่อนคลาย

2. ความต้องการการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม (Need for Human Contact) คือการเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของการติดต่อทางสังคม ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

2.1 ความต้องการมีส่วนร่วมทางตรง (Overt Socializing)

แยกออกเป็น 2 ลักษณะคือ

การเข้ามาใช้สวนกับบุคคลต่างๆ เป็นไปในลักษณะของการเข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ กับเพื่อนๆ กับคนในครอบครัวด้วยกัน หรือกับคนคุ้นเคยกันอยู่แล้ว

การเข้ามาเพื่อพบปะสังสรรค์ เป็นไปในลักษณะของการมาใช้พื้นที่สวนโดยคาดหวังว่าจะมีโอกาสพบปะ สื่อสารกับบุคคลอื่นๆ เช่นวัยรุ่นมาใช้พื้นที่ โดยหวังว่าอาจพบ รู้จักเพื่อนใหม่รุ่นเดียวกัน หรือผู้มาเล่นกีฬาในสวน คาดหวังว่าจะพบกลุ่มผู้เล่นกลุ่มใหม่ๆ เป็นต้น

2.2 ความต้องการมีส่วนร่วมทางอ้อม (Covert Socializing)

เป็นการมาใช้พื้นที่ในลักษณะที่เข้ามาเพื่อเฝ้าดูความเปลี่ยนแปลง ความเป็นไปต่างๆ โดยไม่ต้องการการมีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ซึ่งจะพบลักษณะดังกล่าวในผู้ใช้สวนที่เป็นช่วงวัยเกษียณเป็นส่วนใหญ่

ขณะที่ในการเข้ามาใช้พื้นที่สวนนั้น ผู้ใช้มีการเลือกทำกิจกรรมแตกต่างกันตามความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่งมีการศึกษาถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสวนสาธารณะ จากสรุปกิจกรรมที่บันทึกการสำรวจสวนสาธารณะ 9 แห่งในกรุงเทพมหานครของนักศึกษาภูมิสถาปัตย์กรรรมชั้นปีที่ 5 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2544) พบว่า มีประเภทของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสวนสาธารณะทั้งสิ้น 10 ประเภทกิจกรรม ประกอบไปด้วยกิจกรรม การเรียน, การศึกษา, การแสดง, ความเพลิดเพลิน, ความสนุกสนาน, ธรรมชาติ, สังคม, สุขภาพกับออกกำลังกาย, อาชีพ, และอื่นๆ (กิจกรรมที่ไม่เข้ามวลหมู่อื่น เช่น เดินผ่าน, นั่งสมาธิ) ทั้งนี้ในแต่ละประเภทกิจกรรมจะมีชนิดของกิจกรรมต่างๆ แยกย่อยลงไป ซึ่งมีผลสรุปชนิดของกิจกรรมที่พบในแต่ละสวนสาธารณะและถูกบันทึกไว้อยู่ในระหว่าง 14-25 ชนิดกิจกรรม โดยกิจกรรมหลายชนิดพบว่ามีความนิยม ถูกเลือกทำจากกลุ่มผู้ใช้สวนเป็นส่วนมาก ซึ่งจากการศึกษาของอมรรัตน์ กฤตยานวิช (2528) เรื่อง "การศึกษาเพื่อวางแผนทางจัดสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานครในแง่ผังเมือง" พบว่าชนิดของกิจกรรมที่ผู้ใช้สวนส่วนใหญ่เลือกทำมาก ได้แก่ นั่ง

เล่น นั่งพูดคุย เดินเล่น ปิกนิก อ่านหนังสือ และพาลูกมาวิ่งเล่น ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมประเภทผ่อนคลายเป็น (Passive)

นอกจากนั้นแล้วในเรื่องของคุณลักษณะของผู้ใช้พื้นที่สวน ก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่บอกถึงลักษณะการใช้สวนโดยทั่วไป ทั้งนี้ Marcus (1990: 74) พบว่าเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกกลุ่มผู้ใช้สวนสาธารณะที่มาใช้พื้นที่เป็นประจำนั้น ประกอบด้วย อายุ, เพศ, ช่วงเวลาการใช้ นอกเหนือจากนั้นยังรวมถึง กิจกรรมที่สนใจ, และพื้นที่ที่ทำกิจกรรมด้วย ซึ่งในเรื่องของอายุ, เพศ, และช่วงเวลาการใช้ นั้นจะสอดคล้องกับผลการศึกษาของอมรรัตน์ กฤตยานวิช (2531) เรื่อง"การศึกษาเพื่อวางแผนทางจัดสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานครในแง่ของการผังเมือง" พบว่า ผู้มาใช้พื้นที่ในสวนสาธารณะทั่วไป ส่วนใหญ่จะเป็นเพศชาย ช่วงอายุของผู้มาใช้สวนที่มาใช้มากที่สุดได้แก่ 20-29 ปี มีช่วงเวลาที่ใช้สวนบ่อยที่สุดคือ 16.00-18.00 น. ขณะที่การศึกษาเรื่อง"ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจของผู้ใช้สวนสาธารณะกับพื้นที่ใช้งานในสวนสาธารณะระดับชุมชน (กรณีศึกษาสวนรมณีนาถ และสวนอุทยานเบญจสิริ)" ของ ปริญญา ฉายแสง (2540) พบว่า ผู้มาใช้สวนสาธารณะระดับชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นเพศชาย ช่วงอายุของผู้มาใช้สวนที่มาใช้มากที่สุดได้แก่ 15-20 ปี

2.2.2 ปัจจัยกายภาพกับพฤติกรรมการใช้สวนสาธารณะ

มีการศึกษาหลายชิ้นที่พบว่า พฤติกรรมการใช้สวนสาธารณะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยกายภาพของพื้นที่ในสวนที่ใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งการศึกษาถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวจะส่งผลต่อลักษณะการวางแผนจัดการสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์ในพื้นที่ของสวนให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้มาใช้สวนได้ดีต่อไป โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ลักษณะของพื้นที่เพื่อกิจกรรมต่างๆในสวน ทั้งนี้ในการศึกษาของอมรรัตน์ กฤตยานวิช (2531) เรื่อง"การศึกษาเพื่อวางแผนทางจัดสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานครในแง่ของการผังเมือง" พบว่า ขนาดและองค์ประกอบภายในสวนสาธารณะส่วนใหญ่ไม่สัมพันธ์กับหน้าที่และประโยชน์ใช้สอย ซึ่งทำให้ผู้ใช้สวนเสียประโยชน์จากการใช้พื้นที่สวน ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ที่ผิดวัตถุประสงค์ต่อพื้นที่และลักษณะของสวนสาธารณะ ซึ่งเมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับการศึกษาของคุณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2531) เรื่อง"การวิจัยมาตรฐานที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพมหานคร สำหรับการเคหะแห่งชาติ" รวมถึงการศึกษาของ Hester (1975) มีข้อสรุปเพิ่มเติมที่กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ที่ว่างสาธารณะ คือ ลักษณะของคุณภาพและปริมาณของพื้นที่ว่างนั้นๆ รวมถึงเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้มีผู้ใช้หรือไม่ใช้สวนสาธารณะนั้นๆ ซึ่ง

ประกอบด้วยเงื่อนไขในเรื่อง ผู้มาใช้สวนร่วมคือใคร, ลักษณะของสภาพที่เกิดกิจกรรม, รวมถึงองค์ประกอบธรรมชาติในสวนสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Marcus (1990: 71-74) ในเรื่องสวนสาธารณะชุมชน ที่กล่าวถึงเกณฑ์การปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดการใช้พื้นที่ของสวนได้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้สวน ทั้งนี้สามารถสรุปเป็นข้อสังเกตของสวนสาธารณะชุมชน เกี่ยวกับสภาพการใช้และไม่ใช้สวน ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ

1. การเข้าถึง ลักษณะของการเข้าถึงพื้นที่ได้โดยง่ายและสะดวกจะมีผลต่อจำนวนของผู้ใช้ในพื้นที้นั้นๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมนันทนาการกับสภาพการใช้พื้นที่สาธารณะในชุมชนอยู่อาศัยของการเคหะแห่งชาติ” ของ วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร และนิรุบล คล่องเวสสะ (2542: 38) ที่พบว่า การเข้าถึงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะของสวนสาธารณะ เป็นสิ่งที่มีผลต่อการใช้พื้นที่สวน โดยหากสวนสาธารณะนั้นเข้าถึงได้ยาก มีลักษณะอยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่ ไม่ติดกับทางสัญจร จะมีผู้ใช้พื้นที่ดังกล่าวน้อย ทั้งนี้การเข้าถึงของสวนสาธารณะยังมีส่วนสัมพันธ์กับความรู้สึกลดภัยในการใช้พื้นที่อีกด้วย

ทั้งนี้จากข้อสรุปในเรื่อง สวนสาธารณะชุมชน ของ Marcus (1990: 71-74) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ย่อยในสวนเพื่อให้พื้นที่นั้นๆ สามารถตอบสนองต่อความต้องการการใช้พื้นที่เพื่อการทำกิจกรรมของผู้ใช้สวน ซึ่งสอดคล้องกับกับ ข้อพิจารณาเรื่องการเข้าถึง ได้แก่

- 1.1 การจัดวางพื้นที่ในลักษณะที่ง่ายต่อการเข้าร่วมกลุ่ม การพบปะของกลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มกิจกรรมต่างๆ

- 1.2 มีการจัดวางระบบทางสัญจรให้สามารถผ่านไปมาบริเวณพื้นที่ที่จะเกิดกิจกรรมต่างๆได้อย่างสะดวก

2. การบำรุงดูแลรักษาที่ดีในพื้นที่สวน มีการดูแลพื้นที่ รักษาสภาพพื้นที่ ดูแลตัดแต่งต้นไม้ใหญ่ในสวน ซึ่ง Marcus (1990: 72) มีข้อเสนอแนะที่สอดคล้องในเรื่องดังกล่าวว่า ลักษณะพืชพรรณในสวน โดยเฉพาะที่เป็นกลุ่มไม้ใหญ่ จะมีความเหมาะสมต่อการใช้พื้นที่มากกว่ากลุ่มพืชพรรณขนาดเล็ก อย่างไม้พุ่ม ไม้ดอกขนาดเล็ก แต่ทั้งนี้ต้องมีการดูแลตัดแต่งที่เหมาะสมไม่มากเกินไปนัก

3. ขนาดและรูปร่างของสวน สวนที่มีสัดส่วนแคบยาว หรือโล่งกว้างเกินไปจะมีผลต่อการใช้พื้นที่ของสวน โดยสัดส่วนที่แคบอาจสร้างความรู้สึกอึดอัดต่อการใช้ ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่สามารถหาตำแหน่งที่ปลอดภัยได้ ขณะที่พื้นที่โล่งกว้างมากก็จะมีลักษณะไม่เหมาะสมกับกิจกรรมทั่วไป ขณะที่การศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบการใช้พื้นที่สวนสาธารณะแบบรวมและแบบกระจายของหมู่บ้านขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร” ของ ฌอนทชัย โรจนะสมิต (2543: 235) พบว่ารูปทรงของสวนสาธารณะไม่จำเป็นต้องเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมแต่เพียงแบบเดียว รูปทรงในลักษณะอื่นๆ ของสวนก็มีผลต่อจำนวนของผู้ใช้พื้นที่สวนได้เช่นเดียวกัน

4. คุณภาพและปริมาณของพื้นที่ว่างนั้นๆ ลักษณะความเหมาะสมของพื้นที่ในเรื่องดังกล่าวควรจะประกอบไปด้วย

4.1 การวางตำแหน่งให้พื้นที่สามารถเฝ้าดู และมองเห็นความเปลี่ยนแปลงความเป็นไปของธรรมชาติได้เป็นอย่างดี มีทางเดินที่สามารถเข้าไปสัมผัสธรรมชาติได้อย่างทั่วถึง

4.2 มีการเตรียมโต๊ะ, อุปกรณ์ต่างๆ สำหรับให้ผู้ใช้สวนใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ได้เหมาะสม เช่น การจัดเตรียมโต๊ะสำหรับบริเวณที่มีกิจกรรม ปิกนิก เตรียมที่นั่งสำหรับกิจกรรมอ่านหนังสือ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบการใช้พื้นที่สวนสาธารณะแบบรวมและแบบกระจายของหมู่บ้านขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร” ของ ฌอนทชัย โรจนะสมิต (2543: 229) ที่พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกในสวนจะเป็นปัจจัยดึงดูดสำคัญหนึ่งต่อการเลือกใช้หรือไม่ใช้พื้นที่ในสวนนั้น รวมถึงการจัดวางที่นั่งให้อยู่ในจุดที่สามารถนั่งชมกิจกรรมในพื้นที่ต่างๆ ได้โดยสะดวก

4.3 มีการจัดเตรียมพื้นที่ที่ปิดล้อมแนวสวน เพื่อสามารถช่วยป้องกันมลภาวะต่างๆ และกิจกรรมอื่นใดที่รบกวนบรรยากาศโดยรวมของสวน

4.4 เตรียมพื้นที่ในสวนให้มีลักษณะที่เหมาะสม เช่น ทางเดินในสวนที่มี ความกว้างเพียงพอกับสอดคล้องกับกิจกรรมที่จะมีโอกาสเกิดขึ้น ขณะที่การศึกษาของ ฌอนทชัย โรจนะสมิต (2543: 235) พบว่า พื้นที่ที่สามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้อย่างเหมาะสมจะตอบสนองต่อกิจกรรมต่างๆ และผู้ใช้ในแต่ละวัยได้เป็นอย่างดี

4.5 มีการจัดลักษณะของพื้นที่ให้สนับสนุนต่อ การเกิดกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรมด้านสังคม เช่นลักษณะการจัดวางที่นั่ง ซึ่งมีส่วนช่วยในเรื่องดังกล่าว รวมถึงให้พื้นที่สามารถเห็น และสังเกตการณ์ผู้คนทั่วไปในพื้นที่นั้นได้เป็นอย่างดี

4.6 การยอมให้พื้นที่บางส่วน สามารถถูกใช้จากกลุ่มผู้ใช้สวนประจำในบางโอกาสได้

5. สภาพที่เกิดของกิจกรรม (Setting) และองค์ประกอบธรรมชาติ เป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อความต้องการผู้ใช้สวน และลักษณะกิจกรรม ซึ่งในพื้นที่สวนสาธารณะควรมีลักษณะดังนี้

5.1 ควรมีสภาพงดงามที่ตอบสนองต่อความรู้สึกในการสัมผัสธรรมชาติได้ดี

5.2 มีการเตรียมการให้ความสำคัญกับสภาพของภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อพื้นที่ย่อยๆ ในสวน เช่นในเรื่องของ แสงแดด การให้ร่มเงา ทิศทางลมพัด โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่ที่ต้องการความสงบในสวน หรือพื้นที่ของกิจกรรมบางชนิด

5.3 การจัดวางตำแหน่งที่นั่ง หรือบริเวณที่ใช้ทำกิจกรรม ที่อยู่ในสวนพื้นที่พืชพรรณธรรมชาติในสวน ให้มีทิศทางหันเข้าสู่พื้นที่ลักษณะดังกล่าว ให้ความสำคัญกับรายละเอียดปลีกย่อยที่ส่งเสริมต่อบรรยากาศธรรมชาติรอบๆ บริเวณพื้นที่กิจกรรมนั้นๆ เช่น ลักษณะพื้นผิว การเกิดกลิ่นต่างๆ เป็นต้น

สรุปได้ว่า พฤติกรรมการใช้พื้นที่ในสวนสาธารณะ มีความสัมพันธ์กับปัจจัยกายภาพต่างๆ รวมถึงเกี่ยวข้องกับลักษณะทั่วไปของการมาใช้สวน ทั้งนี้ในการศึกษาหาลักษณะสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันในเรื่องดังกล่าว สามารถนำไปสู่ข้อสังเกตถึงลักษณะที่เหมาะสมของสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์ของพื้นที่นั้นๆ กับการมาใช้ของผู้ใช้สวนได้

ซึ่งการศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดข้างต้น สามารถนำมาประมวลสรุปใช้เป็นข้อมูลความรู้พื้นฐานสำหรับการศึกษานี้รวมถึงใช้เป็นเกณฑ์ เงื่อนไขประกอบการสร้างแบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ใช้สวนเพื่อการได้ข้อมูลที่นำไปสู่ผลสรุปของการศึกษา